

El Joc de Ramon Llull i la Significació de l'Art General

*A la memòria d'Eusebi
Colomer S.J.*

Josep Maria Ruiz Simon
Universitat de Girona

Crec que era Bergson qui parlava del moviment retrògrad del veritable, de l'impuls que porta a donar com a veritables ahir, aquelles coses que es consideren com a tals avui. També hi ha un moviment retrògrad del valuós. El moviment retrògrad del valuós és l'impuls a considerar com a valuós en el passat, i per tant com a digne d'estudi ara, només allò que és susceptible de ser integrat, a través de les adaptacions o de les manipulacions pertinents, en el món de les preocupacions actuals. Aquest moviment, aquest vent que sovint s'emporta els historiadors de la filosofia, tendeix a convertir el passat en un escenari que només té interès quan s'hi representen obres que poden ser vistes com a contemporànies. És un moviment que explica, per exemple, si més no en part, la passió que avui desperta el pensament de Guillem d'Occam, que és percebut com el més contemporani dels filòsofs medievals... Però també és un moviment que explica la incomoditat o el menyspreu de molts historiadors de la filosofia davant de l'obra de Llull, davant de la seva radical alteritat. I que, alhora, també dóna raó d'un corrent del lul·lisme actual, el constituït per aquells que pensen que només té sentit parlar de l'obra lul·liana dissolent aquesta alteritat, insistint en una presumpta vigència de les seves propostes filosòfiques. Dic "presumpta" perquè,

1 Veg. Paolo ROSSI: *Clavis universalis. El arte y la lógica combinatoria de Lullio a Leibniz*, FCE, México (1989), pàgs. 7-8.

2 Alain de LIBERA: *Penser au Moyen âge*, Seuil, Paris 1991, pàg. 68.

per bé que les hipotètiques bones intencions ecumèniques de Llull puguin, potser, formar part d'algun patrimoni sentimental encara vigent, la seva proposta filosòfica, l'Art general, pertany, al meu entendre, al que Paolo Rossi va denominar fa anys, a propòsit de les arts de la memòria, la "categoria dels fòssils intel·lectuals".¹ És una espècie extinta, una filosofia morta, un artefacte epistemològic que no és susceptible de ser integrat en els debats filosòfics contemporanis. Però això no vol dir que, considerada en el seu context, no sigui una proposta valuosa, ni tampoc que pugui ser ignorada pels historiadors de la filosofia.

L'estudi dels fòssils naturals permet als zòlegs i els botànics d'aprendre moltes coses sobre l'evolució de les espècies i sobre la constitució actual dels seus individus. Crec que passa una cosa semblant amb l'estudi dels fòssils intel·lectuals. L'Art general de Llull és una important baula perduda en la cadena, o millor dit, en una de les cadenes que configuren l'evolució del pensament filosòfic. I m'agradaria que aquesta ponència servís, d'alguna manera, per a ajudar a situar-la en el lloc que crec que li correspon en la història d'aquest pensament.

He apuntat fa una estona que, considerada en el seu context, la proposta de Llull, l'Art general, podia ser vista com una proposta valuosa. Ara bé, què vol dir llegir la proposta de Llull en el seu context? D'entrada, al meu entendre, vol dir llegir Llull, un autor que sembla singularitzar-se entre els medievals pel seu refús explícit de les *auctoritates*, precisament a partir de l'ús implícit que fa de les *auctoritates*. Llegir-lo com un pensador que, com els seus contemporanis, treballa amb un conjunt finit d'enunciats teològics i filosòfics heretats (les autoritats) que defineixen el camp del qüestionable i prefiguren l'àmbit de les respostes possibles; fins i tot, d'aquelles que neguen aquests enunciats.

Un historiador de la filosofia francès ha definit el que anomena la "matèria medieval" de la manera següent: "un món d'enunciats que circulen els uns en els altres, que es parasiten els uns als altres fins a produir un efecte nou en el joc -transparent per als medievals, opac per a nosaltres- de les deformacions i les refoses."² L'obra de Llull, a pesar de les aparences, és feta d'aquesta matèria medieval. El Doctor Il·luminat utilitza, sovint, les *auctoritates* i es fa ressò de les consideracions escolàstiques que s'hi fonamenten. Moltes

de les seves tàctiques són (no podia ser de cap altra manera: el que Llull volia era mostrar als escolàstics la legitimitat i les virtualitats de la seva proposta) hàbils usos i manipulacions *pro domo sua*, en favor de la seva Art general, dels llocs comuns de la filosofia i de la teologia del seu temps. Llull, per exemple:

- Legitima el caràcter demostratiu (científic) de la seva Art general utilitzant els principals elements del discurs escolàstic sobre la diversitat entre la ciència i la dialèctica (una disciplina, aquesta darrera, que es relacionava amb l'opinió i no amb el coneixement científic).

- Argumenta la pertinència de l'Art general com a disciplina a partir dels llocs comuns que servien als teòlegs escolàstics per a legitimar la necessitat d'una teologia diversa de la filosofia primera aristotèlica.

- Caracteritza l'Art general d'acord amb les sis condicions de la saviesa establertes per Aristòtil en el llibre primer de la *Metafísica*.

- Justifica la bondat de la teologia demostrativa que la seva Art general permet de fonamentar posant en joc les mateixes *auctoritates* i jocs de conseqüències que Tomàs d'Aquino utilitza per a negar la seva possibilitat.

- Fa concordar el seu discurs sobre el coneixement que transcendeix els sentits i la imaginació, cabdal en la fonamentació de l'Art i que tant va interessar Nicolau de Cusa, amb el coneixement *per excés* que Bonaventura i d'altres, inspirant-se en Procle i el pseudoDionisi, atribueixen a la naturalesa humana de Crist.³

En podríem posar molts altres exemples, dotzenes. Tots ells ens conviden a oblidar-nos del Llull que se sol trobar retratat en certa bibliografia lul·liana. El Llull foll o ingenu però genial, el Llull "idiota i il·letrat" però inspirat, el Llull que va per lliure o el Llull àrab que s'abeura exclusivament en autors orientals més o menys exòtics, deixen el seu lloc a un Llull que juga, amb habilitat, en favor de la seva proposta epistemològica, amb les mateixes cartes textuais amb què jugaven els seus contemporanis de les universitats de París o d'Oxford.

Ara bé, això no vol dir que aquests Llulls que acabem de descriure (el foll, l'idiota i il·letrat, l'arabitzant, etc.) deixin el seu lloc a un Llull escolàstic. El que Llull ensenya, la seva Art general, no és el que s'ensenya a l'Escola, a la universitat. El que Llull pretén a través de la seva Art general és,

3 Per aquests i altres usos i manipulacions, vegeu la meua tesi doctoral *L'Art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*, que serà pròximament publicada per l'editorial Quaderns Crema.

4 Yvon BELAVAL: Leibniz, critique de Descartes, Gallimard, Paris (1960), pàg. 103.

5 Cal recordar que, per bé que al llarg del segle XII es va anar traduint el que s'anomena el "nou Aristòtil" (l'Aristòtil científic, en contraposició al "vell Aristòtil", l'Aristòtil lògic, conegut anteriorment), no és fins a començament del segle una influència que culmina quan, a mitjan segle XIII, les obres filosòfiques, científiques i lògiques del pensador grec esdevenen el nucli central del currículum universitari.

d'entrada, dir que allò que l'Escola considera com a impossible, la constitució d'una ciència universal com la que proposa, amb tot el que aquesta comporta, és possible. I també pretén acabar per sempre amb allò que sembla el més característic de l'Escola: amb la pertinàcia a jugar un cop i un altre les mateixes partides, a tornar una vegada i una altra a unes mateixes qüestions disputades que per la seva suposada naturalesa aporemàtica mai no trobarien una determinació definitiva.

Llull, com va escriure Belaval a propòsit de Leibniz, no està en contra de la disputa (molts dels procediments de la qual parasita en l'Art general), sinó contra l'esperit de la disputa.⁴ El Doctor Il·luminat presenta la seva Art general (i, encara que sembli mentida, té raons per atrevir-se a fer-ho) com una tècnica capaç de resoldre d'una vegada per totes les qüestions que els escolàstics debatien una vegada i una altra. Presenta la seva Art com una ciència, desconeguda fins aleshores, capaç de convertir una de les dues tesis que malden per imposar-se en cada qüestió disputada, en una mena de teorema derivat necessàriament dels axiomes de la ciència universal.

Es podria dir, en definitiva, per seguir amb la imatge que usàvem fa una estona, que Llull juga en contra de l'escolàstica amb les cartes de l'escolàstica. I es podria afegir que no es pot entendre a què juga en aquesta partida sense analitzar quin és el seu joc ("quin és el seu joc" en un doble sentit: saber quines són les cartes de què disposa i quina és la seva estratègia, què és allò que vol fer, en cada jugada, amb aquestes cartes).

L'estudi del joc a què juga Llull, entès en el doble sentit a què acabo de fer referència, posa de manifest quina és la significació de la seva Art. Parlant en general, l'estratègia de Llull consisteix a presentar l'Art, la seva nova ciència, com una ciència possible i com una alternativa indispensable a la que -per a ell- és la vella ciència, la ciència aristotèlicoescolàstica, que aleshores tot just tenia tres quarts de segles de vida.⁵ I les cartes de què disposa per portar a terme aquesta estratègia són, d'una banda, les de la mateixa vella ciència (la teoria de la qual usa per a argumentar -com he apuntat abans- la pertinència epistemològica de la seva proposta), i, d'altra banda, les de les anomalies a què aquesta ciència semblava donar lloc (que li serveixen per a justificar

la necessitat de l'Art general). Llull, en resum, actua amb la vella ciència com els primers cristians actuaven amb la bíblia jueva: busca la legitimació de la seva bona nova epistemològica en les profecies del vell testament aristotèlic, les veritats defectives del qual ve a superar.

Llull presenta la ciència aristotelicoescolàstica com una ciència que comporta anomalies. Com una ciència que no satisfà les necessitats de la comunitat científica. I la seva proposta, la proposta de l'Art general, té sentit en tant que, a l'època en què es va efectuar, a la setena dècada del segle XIII, aquesta ciència i aquesta teoria eren vistes per certs sectors com a defectives o, fins i tot, com a nefastes. Com a defectives des d'una perspectiva estrictament epistemològica; com a nefastes des d'una perspectiva teològica.

Pel que fa a aquest últim aspecte, només cal recordar la situació de la universitat de París en el moment en què Llull va confegir el seu mètode. L'època en què Llull va proposar la seva Art general és l'època de les condemnes dels anys 1270 i 1277, per part del bisbe de París, d'un gran nombre de tesis relacionades amb la introducció del *nou Aristòtil*.⁶ És l'època en què es va posar en evidència la crisi del projecte universitari d'edificar una saviesa cristiana sobre els fonaments de la ciència aristotèlica. És el període en què es va fer palès que la teologia i la filosofia oferien "veritats dissonants".⁷ La proposta epistemològica lul·liana és incomprendible fora d'aquest context. I cal entendre-la com una resposta a la crisi que acabo d'esmentar.⁸

Des d'aquest punt de vista, l'Art general és presentada per Llull com l'alternativa a una ciència, l'aristotèlica, que, al seu entendre, feia impossible la concordança entre la filosofia i la teologia. L'absoluta generalitat dels principis de l'Art, que també són generals respecte als de la teologia i la filosofia, fa possible, segons el Doctor Il·luminat, no només la concordança entre aquestes dues disciplines, sinó també -atès el contingut d'aquests principis- la subordinació de la segona a la primera. Però també fa possible, segons ell, la fonamentació de la teologia com una ciència en el sentit estricte del terme, com una ciència que no depèn epistemològicament de la fe, sinó que parteix d'uns principis, els de l'Art general, que es pretén que són evidents per ells mateixos. I, en tant que aquests principis evidents, a més de generals, no són específicament cristians, l'Art també es pot presentar, a més, com una ciència capaç de

6 Vegeu nota anterior.

7 *Le verité dissonanti. Aristotele alla fine del Medioevo* és, precisament, el títol d'un recull d'estudis que Luca Bianchi i Eugenio Randi van dedicar a l'estudi dels conflictes sorgits en la relació entre la filosofia i la teologia a partir de la segona meitat del segle XIII (Laterza, Roma-Bari, 1990). Pel que fa a la condemna del 77, vegeu Roland HISSETTE: *Enquête sur les 219 articles condamnés à Paris le 7 mars 1277*, Louvain-Paris, 1977.

8 Sobre Llull i la condemna del 77, pot llegir-se Giulio BONAFEDE: "La condanna di Stefano Tempier e la 'Declaratio' di Raimondo Lullo", *Estudios lulianos* 4 (1960), pàgs. 21-44.

9 Cf. Josep Maria RUIZ SIMON: *L'art de Ramon Llull i la teoria escolàstica de la ciència*, cap. "L'art, la metafísica i la teologia".

10 Pel que fa al terme "neoaugustinia" i a la significació historicodoctrinal del corrent que defineix, vegeu Fernand VAN STEENBERGHEN: "La philosophie à la veille de l'entrée en scène de Jean Duns Scot", *Introduction à l'étude de la philosophie médiévale*, Louvain-Paris, 1974, pàgs. 575-6.

11 Vegeu Ruedi IMBACH: "Lulle face aux Averroïstes parisiens", a *Cahiers de Fanjeaux*, 22, pàgs. 261-282, Fanjeaux, 1987.

convertir la disputa interreligiosa (un tema que, com tot-hom sap, preocupava especialment Llull) en un afer científic. L'Art general, en resum, pretén fer possible el que, per a Llull, és necessari: la concordança de la filosofia i la teologia, la subordinació de la primera d'aquestes disciplines a la segona, la constitució de la teologia com una veritable ciència i la conversió dels sarraïns.⁹

Cal tenir en compte, pel que fa a això, la confluència de l'avaluació que el Doctor Il·luminat porta a terme de la ciència aristotèlica i de les seves conseqüències teològiques amb l'avaluació que en realitzaven els "neoaugustinians".¹⁰ Considerat des del punt de vista d'aquesta confluència, Llull es un neoaugustinia, un pensador que, com els membres de l'escola bonaventuriana (amb els quals coincideix en la major part de les seves tesis bàsiques) reacciona contra el que considera els efectes perversos de la separació entre la filosofia i la teologia (una separació que defensaven tant els filòsofs que solen ser definits com a averroïstes llatins com teòlegs com ara Albert el Gran o Tomàs d'Aquino). I és en el marc d'aquest neoaugustinisme (potser "reaccionari" però no "anacrònic") que cal situar la seva cèlebre campanya "antiaverroïsta", que, contràriament al que s'ha afirmat, no és un esdeveniment episòdic en l'obra lul·liana, sinó una més de les seves batalles contra la separació entre la filosofia i la teologia.¹¹

En qualsevol cas, resulta clar que encara que l'Art general de Llull respongui a l'esperit neoaugustinia, la seva proposta transcendeix els plantejaments del neoaugustinisme. D'una banda, perquè l'Art pretén situar-se fora de la dialèctica disjuntiva que contraposa les autoritats de la teologia i de la filosofia i que s'ha sintetitzat en el lema "o Agustí o Aristòtil": reivindicant la seva generalitat, la seva universalitat, el seu caràcter regent sobre la resta de les disciplines, aquesta Art es presenta com una ciència capaç de dirimir imparcialment qualsevol conflicte entre la teologia i la filosofia (per bé que, en última instància, en les seves feines d'arbitratge sempre acabi donant la raó als teòlegs). D'altra banda, la seva proposta també transcendeix els plantejaments del neoaugustinisme perquè l'Art general té, en la història de la filosofia, una significació i un *abast* que van més enllà del de les teories dels neoaugustinians.

En balística, s'anomena "abast" la distància que pot

assolir l'acció d'una arma, a la distància horitzontal existent entre el punt d'origen i el punt d'arribada d'un projectil. A la segona meitat del segle XIII, Llull va disparar un projectil, l'Art general, que, tot i que va seguir una trajectòria irregular, no va aturar-se fins quatre segles després. És una trajectòria que s'estén des de final del segle XIII fins a la segona meitat del segle XVII. Quatre segles durant els quals la filosofia de Llull (com testimonia l'interès que autors tan diversos com Eimeric de Campo, Nicolau de Cusa, Giordano Bruno, Descartes o Leibniz, i el gran nombre de manuscrits i d'edicions existents de les seves obres) va ser vista com una filosofia viva, com una proposta que havia de ser tinguda en compte, com un mètode que tenia alguna cosa a dir, des del punt de vista estrictament epistemològic, a tots aquells que buscaven una alternativa a la ciència aristotèlica i a la seva teoria.¹²

La durada o, si es prefereix, l'extensió de la trajectòria d'aquest projectil és incompreensible si no s'atén a la significació no merament històrica i a les virtualitats de l'Art general, si no s'atén a allò que fa que aquesta Art, que en el seu temps podia ser llegida per alguns dels seus contemporanis com una proposta no "anacrònica", com hem vist, però sí "reaccionària", adquireixi, quan és llegida per alguns autors posteriors, i fins i tot molt posteriors, un caràcter innovador. Aquest caràcter innovador de la proposta lul·liana es fa palès quan es compara el que proposa Llull (una art que s'anomena indistintament "art inventiva", "art demostrativa" i "art general" perquè pretenia ser totes tres coses alhora) amb la teoria escolàstica de la ciència, basada en l'*Organon aristotèlic*, un *corpus* textual que contenia, entre d'altres coses, tant una *ars demonstrandi* (una art de demostrar, oferta als *Analytica posteriora*) com una *ars inveniendi* (un art de trobar arguments, oferta als *Topica*).

Segons l'*ars demonstrandi* aristotèlica, tal com tendia a ser interpretada -d'una manera reduccionista- pels escolàstics, les ciències eren disciplines exclusivament demostratives. És a dir: disciplines que a partir d'uns principis evidents, i, per tant, coneguts, argumentaven, lògicament, sil·logísticament, unes conclusions. Aquestes conclusions eren determinats fets, també coneguts. I els principis a partir dels quals aquests fets s'argumentaven oferien les causes d'aquests fets (que en els sil·logismes demostratius apareixien en el lloc del terme mitjà). Concebuda d'aquesta

12 L'obra fonamental sobre la història del lul·lisme continua essent el segon volum de Tomás i Joaquín CARRERAS ARTAU: *Historia de la filosofía española: Filosofía cristiana de los siglos XIII al XV*, 2 vols., Madrid, 1939-1943.

13 Pel que fa al caràcter alhora inventiu, demostratiu i general de l'Art lul·liana i a les seves relacions amb les parts de la lògica i l'epistemologia escolàstica, vegeu, de nou, Josep Maria RUIZ SIMON, op. cit. Supra, passim.

14 Pel que fa a aquest problema, vegeu Pierre AUBENQUE: Le problème de l'être chez Aristote, 2ª edició, PUF, Paris 1994, pàgs. 206-222.

15 "Quoniam intellectus humanus est valde plus in opinione, quam in scientia constitutus, ex eo quia quaelibet scientia habet sua principia propria, et diversa a principiis aliarum scientiarum, idcirco requirit, et appetit intellectus, quod sit una scientia generalis ad omnes scientias. Et hoc cum suis principiis generalibus, in quibus principia aliarum scientiarum particularium sint implicita et contenta, sicut particulare in universale. Ratio hujus est, ut cum ipsis principiis alia principia subalternata sint, et ordinata, et etiam regulata, ut intellectus in ipsis scientiis quiescat per verum intelligere, et ab opinionibus erroneis sit remotus prolongatus."
 "Per hanc quidem scientiam possunt aliae scientiae faciliter acquiri: Principia enim particularia in generalibus hujus Artis relucent et apparent, ipsis tamen principiis particularibus applicatis principiis hujus Artis, sicut pars applicatur suo toti." ("De prologo", ROL XIV, 5-6).

16 "Si autem hoc, manifestum est quod non est uniuscuiusque principia monstrare: erunt enim illa omnium prin-

manera, la ciència era sempre doctrina. Les seves argumentacions no servien per a adquirir nous coneixements, sinó per a explicitar les relacions necessàries existents entre uns fets ja coneguts i uns principis evidents.

Al costat de l'*ars demonstrandi*, l'*Organon aristotèlic* oferia (en els *Topica*) una *ars inveniendi*, una tècnica de trobar (molts) arguments (a partir d'uns pocs llocs). Els escolàstics, a causa de la lectura que feien de les *auctoritates* sobre aquesta matèria (com Ciceró i Boeci), tendien a veure la *inventio*, que consideraven el procés propi de la dialèctica - una disciplina que només pot aspirar a l'opinió- com a incompatible amb la *demonstratio*, que era, com hem vist, allò propi de la ciència.

La teoria de la ciència escolàstica, en definitiva, era la teoria d'una ciència sense heurística, d'una ciència entesa més com transmissió de les veritats heretades, que no com un procés d'adquisició de noves veritats. Enfront d'aquesta teoria de la ciència, Llull proposa una Art que és, alhora, com ja hem vist, una art de la demostració i de la invenció. Una art que, al mateix temps que pretén complir amb els requeriments que l'art demostrativa aristotèlica demana a la ciència, pretén treure partit i augmentar (a través del recurs a l'ús mnemotècnic de figures o a la combinatòria) l'eficàcia dels mètodes inventius propis de la dialèctica.¹³

L'Art de Llull no és, però, només, una art demostrativa i inventiva; és també, segons el seu autor, com hem vist, una art general, una ciència universal, que permet de basar sobre fonaments sòlids les ciències particulars (enfront de la ciència aristotèlica, que trobava en la fonamentació d'aquests principis un dels seus problemes epistemològics més evidents).¹⁴

La caracterització que el Doctor Il·luminat fa de la seva Art al pròleg de l'*Ars generalis et ultima*¹⁵ és exemplar pel que fa al joc lul·lià de què parlava abans, com es pot veure si es compara amb el capítol novè del llibre primer dels *Analytica posteriora* aristotèlics.¹⁶ En aquest capítol de la seva *ars demonstrandi*, Aristòtil es refereix a la millor i la més perfecta de les ciències, a una ciència que a partir dels principis de totes les coses és capaç de demostrar els principis propis de les ciències particulars. Una ciència que és tan necessària com impossible, puix que els principis propis de cada cosa no són susceptibles de demostració, excepció feta dels principis de les ciències subalternades (com la perspectiva), que

troben la seva prova en les ciències subalternants (com la geometria). Més de setze segles després, Ramon Llull en el pròleg de la seva *Ars generalis ultima* es refereix a la seva *scientia generalis* amb unes paraules que es fa difícil de llegir sense recordar la que Aristòtil (tot i considerar-la inviable) descriu com la millor i la més perfecta de les ciències.

El Doctor Il·luminat es refereix, com Aristòtil, als "principis propis de cada ciència" i ho fa aristotèlicament, afirmant que cada ciència té uns principis propis diversos dels de les altres ciències. I al·ludeix, també com Aristòtil, a la teoria de la subalternació. Segons Llull, l'intel·lecte exigeix i desitja una ciència general, respecte als principis generals de la qual se subalterna els principis propis de cadascuna de les altres ciències; demana i anhela, en definitiva, una ciència com la que es descriu en els *Analytica posteriora* en uns termes que fan pensar que també per a l'Estagirita aquesta ciència, la millor, la més perfecta, és, tot i la seva impossibilitat, la més desitjable. Però, per a Llull, a diferència d'Aristòtil, aquesta ciència general no tan sols no és una ciència impossible, sinó que és una ciència existent, una ciència que ell proclama haver "trobat" i que té entre les seves virtuts la de fer que l'intel·lecte humà ja no estigui constituït més en l'opinió que en la ciència. Aquesta és la bona nova lul·liana.

Llull, a través de la seva Art general, proposa, en resum, un mètode d'argumentar que se singularitza, explícitament, per les seves diferències respecte a alguns dels trets més característics de la teoria de la ciència aristotèlico-escolàstica. Un mètode en el qual la *inventio* (la recerca d'arguments, de causes) i la demostració no corren per camins paral·lels, sinó confluents, i que es presenta com una *scientia universales* que, partint de la negació de la pertinència de la constatació aristotèlica de la comunicabilitat dels principis de les diverses ciències, trenca la restricció també aristotèlica que, alhora que afirma que cada ciència tracta d'un gènere determinat de l'ésser, nega la possibilitat d'arribar als principis de cadascuna d'elles des d'una ciència general.

Llull proposa, en definitiva, en el segle XIII, una sortida de la ciència escolàstica que significa l'oblit de les dues escissions que defineixen aquesta ciència: l'existent entre la *pars inveniendi* i la *pars judicandi* de la lògica, i l'existent entre les diverses ciències particulars. Dues escissions que, posteriorment, durant el Renaixement i el segle XVII, van

cipia, et scientia illorum propria omnibus.

"Et namque scivit magis intelligens ex superioribus causis; ex prioribus enim scivit, cum non ex causatis sciat causas. Quare si magis scivit et maxime, et scientia illa erit et magis et maxime. Sed demonstratio non convenit in alio genus, sed aut sicut dictum est geometricae in mechanicas vel machinativas aut speculativas, et arithmeticae in harmonicas" [és a dir, en el cas de les ciències subalternades] (*Analytica posteriora*, I, 9, 76^a 16).

17 Petrus RAMUS, *La dialectique*, 1555, pàgs. 3-4.

18 *Of proficience and advancement of Learning*, R.L. Ellis et al. (ed.), *The Works of Francis Bacon*, III, pàg. 392.

19 El judici de Descartes es pot llegir a *Discurs del mètode*, II, 17, on també es troba una referència despectiva a l'Art de Ramon Llull, que és ficada al mateix sac que la lògica escolàstica: "Però, en examinar-les [es refereix a una de les parts de la filosofia, la lògica, i a dues de les matemàtiques, l'anàlisi dels geomètres i l'àlgebra], em vaig adonar que, pel que fa a la lògica, els seus sil·logismes i la major part de les altres instruccions que donen serveixen més aviat per a explicar als altres les coses que sabem o fins i tot, com l'art de Llull, per parlar sense judici d'aquelles que ignorem, que no pas per a aprendre-les" (traducció Pere Lluís Font, "Textos filosòfics", Edicions 62, Barcelona 1996, pàg. 96). Tot i la referència despectiva a l'Art de Llull, l'interès documentat de Descartes per la filosofia lul·liana té a veure, precisament, amb la recerca d'una nova *ars inveniendi*.

20 La cita de Leibniz és aquesta: "Tanmateix, si els sil·logismes serveixen per a jutjar, dubto que puguin servir per a inventar, és a dir, per a trobar les proves i per a fer noves descobertes. Per exemple, no crec pas que la descoberta de la 47a proposició del llibre primer d'Euclides sigui deguda a les regles de la lògica ordinària, car primerament coneixem, i després som capaços de provar en forma sil·logística" (G.W. LEIBNIZ: *Nous essais sobre l'entement humà*, IV, 17, s.m., traducció i

ser vistes com una rèmorà pròpia de l'escolàstica (i de l'aristolisme) que impedia l'avenç del coneixement.

La crítica de la separació entre la *pars inveniendi* i la *pars judicandi* de la lògica és, en efecte, un tema comú en els pensadors dels segles XVI i XVII. Petrus Ramus, per exemple, es lamenta que s'hagi acceptat, d'acord amb Aristòtil i seguint Ciceró, l'existència de dues lògiques diferents, una vàlida per a la ciència i l'altra vàlida per a l'opinió. I afirma que la teoria de la *inventio* ha de ser vàlida per a totes les matèries i per a tota mena de discurs.¹⁷ Francis Bacon segueix en aquest punt, com en molts altres, Ramus: per a ell, tampoc té sentit fer una lògica del judici científic que no sigui també una lògica de la *inventio* científica.¹⁸

Aquesta crítica de l'escissió entre la *inventio* i el *judicium* és una clara reacció contra la doctrina escolàstica, que, segons els "moderns", parlava d'una ciència sense *inventio*, una ciència només útil per exposar d'una manera necessària el coneixement ja adquirit. És conegut, pel que fa a això, el judici de Descartes respecte a la sil·logística aristotelicoescolàstica en general: només serveix per a explicar als altres allò que un ja sap;¹⁹ un lloc comú que també reproduceix, com si es tractés d'una opinió pròpia, el personatge Filaletes dels *Nouveaux essais* de Leibniz.²⁰ I també podríem esmentar els dubtes de Galileu enfront d'aquells escolàstics que defensaven, en nom d'Aristòtil, la reducció de la ciència a demostració: Aristòtil, segons ve a dir Galileu, havia descobert abans de jutjar, i havia d'haver-ho fet segons un mètode, tot i que posteriorment només es preocupés dels mitjans (dels sil·logismes demostratius) per demostrar allò que havia trobat.²¹

Se sol dir que el segle XVII va ser el segle del mètode.²² Això és així perquè la preocupació per la *inventio* va passar a primer pla, després d'una sèrie de segles en què es tendia a constrènyer la ciència al judici demostratiu. Afirmar que el segle XVII va ser el segle del mètode vol dir, en definitiva, que va ser el segle de la *inventio*, el segle de la recerca d'una *ars inveniendi* aplicable a totes les ciències.²³ No és estrany, en aquest sentit, l'interès que va despertar en aquest període l'obra de Llull. I menys si es té en compte que per a molts autors (com Descartes o Leibniz) la recerca d'una *ars inveniendi general*, d'un mètode aplicable a totes les ciències, era inseparable, com en Llull, de l'aposta per una ciència o per una *mathesis* universals, en clara oposició a la

ciència compartimentada per gèneres amb principis incommunicables que defensaven els aristotèlics.²⁴

Els discursos del mètode que inauguren la història de la filosofia moderna busquen conciliar la científicitat amb la generalitat, i la *inventio* amb el *judicium* demostratiu. I és per això que els seus autors no poden defugir de referir-se a Llull, bé sigui com un precursor o com un impostor; és per això que se senten obligats, en definitiva, a tenir present l'Ars lul·liana com un prototipus, més o menys reeixit, més o menys extravagant, de les seves propostes.

edició a cura de Josep Olesti, "Textos filosòfics", Edicions 62, pàg. 571).

21 "Dialogo sopra i due massimi sistemi del mondo tolemaico e copernicano", a *Opere*, I, ed. Seb. Timpanaro, Rizzoli, Milà-Roma, pàgs. 82-83.

22 Així ho fa, per exemple Yvon BELAVAL, *op. cit. supra*, pàg. 23: "A le définir par son caractère le plus manifeste, le XVIIème siècle apparaît bien celui de la méthode".

23 Cf. Risieri FRONDIZI, "Estudio preliminar" a DESCARTES: *Discurso del método*, Alianza Editorial, Madrid 1979, pàg. 12: "Es justamente la búsqueda de un nuevo método, en tanto *ars inveniendi*, lo que caracteriza el comienzo de la Edad Moderna".

24 Vegeu Josep Maria RUIZ SIMON: "El segle XVII, el segle de Llull" *Enrahonar*, 22 (1994), pàgs. 113-116. La negació de la incommunicabilitat entre les diverses ciències, que es derivava del principi aristotèlic segons el qual tota ciència és ciència d'un gènere de l'ésser, és segurament el principal punt de partida del mètode modern. La crítica més coneguda de l'afirmació d'aquesta incommunicabilitat es troba a les Regles per a la direcció de l'esperit, de Descartes. D'altra banda, cal notar el freqüent ús, entre els moderns, de l'expressió *ars inveniendi* ja no (com era usual a l'antiguitat i a l'edat mitjana) com a sinònim de "dialèctica", sinó per designar el mètode que hauria d'obrir, com l'Art lul·liana, l'accés a totes les ciències. Aquest ús lul·lià d'*ars inveniendi* és el que es troba, per exemple, a Leibniz (vegeu, per exemple, la carta de Leibniz a la princesa Elizabeth, de 1678).